

KULTURKRÓNIKA

A FASIZMUS TÖMEGLÉLEKTANA

W. Reich az ismert pszichoanalitikus, új könyvében (*Massenpsychologie des Faschismus*, Verlag für Sexualpolitik, 1933.) közel 300 oldalán foglalkozik a fasizmus és marxizmus problémáival, anélkül, hogy a címbe irt témát lényegileg akár csak érintené. A könyv címe mindenképpen félrevezető. Mert amit a szerző mond, az nem a fasizmus lélektana, hanem egy pszichoanalitikus elmefuttatása szexualpolitikai kérdésekről. És bár a könyv érdekes és helyenként lényegi szempontokat tisztázó, várakozásunknak nem felel meg. Nem azt kapjuk benne, amit a cím ígér. Reich azt reméli, hogy a könyv célzatait az „átlagos munkásfunkcionárius” is megérti, amit a szerző, tekintet nélkül munkája propagatív, nevelő céljára, nyilván fontosnak vél. S ebben kételkedünk. Reich fejtegetései gyakran annyira a részletekbe veszők, hogy azokat követni és tudatilag akceptálni csak az analitikusan iskolázott képes. A könyv elsősben és lényegében a pszichoanalitikus munkája, aki megkísérli a freudi kutatás szociológiai kiértékelését, a marxi dialektikus szemlélet keretében. Marx szociológus volt — mondja R. — de nem volt pszichológus, s itt Freudot hívja segítségül.

Szerző könyve előszavában megállapítja, hogy a munkásmozgalom csődöt mondott, s a nemzeti szocializmus nemzetközi kiterjedtségben is annak felébe kerekedett. Mi az oka annak, hogy Németországban a fasizmus magához rántotta nemcsak a kispolgári tömegeket, hanem a proletáriátus egy részét is? A vulgár marxista felfogás szerint — Reich kifejezése — az adott gazdasági válságnak szükségképpen a tömegek balratolódását kellett volna maga után vonni, de a valóságban a proletarizálódott tömegek jobbra kanyarodtak. Gazdasági bázis és ideológiai magatartás között ilyenképpen olló nyílt, amit a marxista propaganda elnézett. Reich statisztikákkal szemlélteti, hogy Németországban a tömegek osztályhelyzete és ideológiai strukturája elhajlott egymástól, amint ez a nacionalszocialista szavazatok egyre gyarapodó számában kifejezésre is jutott. Mi az oka annak, hogy a gazdasági és az eszmei strukturák nem fedték egymást, sőt kifejezetten ellentmondásba kerültek egymással? Reich szerint a marxista mozgalom alapvető gyengéje annak egyoldalúságában rejlik, hogy t. i. megelégedett a válságfolyamat objektív gazdasági megvilágításával, s elhanyagolta a „szubjektív tényező”-t, a tömegek ideológiai beállítottságát. A „vulgár-marxizmus” mechanikus szemlélete, amely az ideológiát a gazdasági bázis reflexének tekinti, s megfeledkezik az ideológia visszahatásáról a primár gazdasági alapra, a szerző szerint szükségképpen az ideológiai mozgalom s ezzel együtt az ideológiai strukturák elhanyagolását eredményezte, aminek gyakorlati következménye a tömegek kontrár ideológiai magatartása volt — saját objektív gazdasági érdekeikkel szemben. A pszichológia megvetése a politikai eredsziban a couézizmus illuzionista csodavárására vezetett, s végső eredményében a munkásmozgalom tragikus csődjére. Reich szerint egyedül az analitikus lélektan képes felfedni a gazdasági bázis és az ideológiai felülépítmény kölcsönvonatkozásait és gyakorlati útmutatást adni a pszichológikus tömegpropaganda szá-

mára. Az ideológiák nem csupán a társadalom gazdasági folyamatának tükrözői, hanem azontul azt a funkciót látják el, hogy az aktuális társadalom-gazdasági adottságot az egyének lelki szerkezetébe rögzítsék. Így válik az ideológia materiális hatóerővé az egyének magatartásában, s így hat vissza az ideológia az alapvető bázisra. Az ideológiának ez a belső pszihikus funkciója magyarázza meg, hogy az emberek gazdasági osztályhelyzetükkel ellentétes ideológiai magatartást mutatnak, s erre az irracionális jelenségre a gyakorlati tömegpropaganda nem fordított gondot. Ennek az irracionális, célszerűtlen cselekvésnek, vagyis az ökonómia és az ideológia szétesésének megértésén fordul meg a politikai frázis sikere. És ezen a ponton Reich, az analitikus, a pszichoanalizist hívja segítségül. Amire a szociálökönómia nem képes, t. i. az ideológia szerkezetének és dinamikájának fellelemzésére, azt a pszichoanalízis fogja teljesíteni. „A pszichoanalízis klinikai magvában a jövőendő dialektikus-materialista lélektan alapja.“ A szexuálökönómia tudománya — mondja R. — Marx szociológiai és Freud lélektani alapján épül fel. A szexuálökönómia, amely túlnőtt a pszichoanalízis tapasztalati megállapításain, felveti a kérdést, hogy minő szociológiai okból fojtja el a társadalom a nemiséget? Reich itt korábbi munkájára utal, (*Der Einbruch der Sexualmoral*) s kifejti, hogy a monogám házasság, s az apasági család intézményének kialakulása hozta magával a szexuálnegatív morál rendjét, ellentétben az anyasági öskommunista társadalom szexuálpozitív rendjével. A család a kapitalista társadalom ideológiai gyára, ahol a nevelés (szülőiskola, egyház) a szociálökonomiai és szexuális strukturák ideológiai berögzítésével már a gyermekkor első 4–5 évében kimintázza a későbbi „állampolgár“ arculatát. A gyermek genitális nemiségének elfojtása — ami az uralkodó szexuális nevelés elve — általános gondolkodási gátlást és kritikára való képtelenséget jelent, s ilyenképpen az osztályöntudat kialakulását elvetéli. A nemi gátlás a gazdaságilag elnyomott embert szerkezetileg annyira megváltoztatja, hogy saját érdekei ellen cselekszik, érez és gondolkodik. És ezzel a felismeréssel közelebb jutottunk annak a folyamatnak a magvához, amit az ideológia visszahatásának nevezünk az alapvető gazdasági bázisra.

Ezeknek az elméleti fejtegetéseknek talaján fejlesztte tovább a szerző konkrét vizsgálatait. Megállapítja, hogy a fasiszmus objektív szociológiai funkciója az uralkodó gazdaság-társadalmi rend védelme ugyanakkor a fasiszta tömegek szubjektív, antikapitalista érdekeit is hangoztatja, amelyeknek kielezése nélkül a mozgalom sohasé érte volna el célját. Mert a fasiszmus tömeglélektani bázisa — a kispolgárság, amelyet — szerzőnk véleménye szerint, — a baloldali mozgalom lekicsinyelt és elhanyagolt, holott a tények dokumentálják, hogy a kispolgárság istud „történelmet csinálni“; s csinál is, miként ezt a német és olasz fasiszmus példája mutatja. Ennek kapcsán hosszú lére eresztett fejtegetéseket kapunk a kispolgár lélektanáról, amelyek abban csúszosodnak, hogy a kispolgár az állammal, a felsőbbsséggel való azonosulás (freudi műszo) útján ollót alkot gazdasági helyzete és ideológiája között, s a „Blick nach oben“ beállítottságával élesen elkülöníti magát az ipari munkás osztálystrukturájától. Ennek a kispolgári létnek természetét fejezeteken át mutatja be, következetesen hangsúlyozva, hogy a kispolgári lét zárt családi jellege involválja annak strukturális karakterét és az apa praevaleáló állását a család keretében, s a családtagoknak egymáshoz kötöttségét szexuális elfojtás árán. Azt a helyzetet, amelyet a családapa a termelési folyamatban a fensőbb-

séggel szemben elfoglal, átviszi gyermekeire, s bennük reprodukálja az autoritásos — passzív lelki alkatot, amely a kispolgár fensőbbiség imádatának előfeltétele. Szexuális elfojtásaival biztosítja a családtagok intenzív egymáshoz kötöttségét, s a kispolgári szexuálnegatív strukturák kialakulását. A családi lét az eszmei képletek kiterjesztő faktora, amelyet Reich szerint marxista teoretikusok nem akartak észrevenni. De a kispolgárság ideológiája átterjedt a proletáriátus egyes rétegeibe is, s R. szerint a szociáldemokrácia tömeglélektanilag hiveinek kispolgári strukturáira alapoz. A szociáldemokráciának tisztán politikailag érthetetlen erőssége a krízis éveiben a proletáriátus megfertőzöttségének kifejezése. R. a kispolgári életformák átvételét — a családi sörözgetés, „esti ruha“ proletárestélyeken stb. — teszi felelőssé a proletárrétegek elpolgáriásodásáért, amelynek ezek a külső jellemzők beszédes kifejezői. Ezzel együtt idegzi be a kispolgári ideológiát, amelynek a proletártudatból való kitégetése és új proletárelétfarmák megteremtése — még a kapitalizmus rendszerében a nevelő tömegmozgalom fontos követelménye. Reich egyre ismétli, hogy az osztályok harcát nem elegendő az objektív gazdasági osztályellentét síkján megvívni, hanem a harcot kétvágányon, a világnézeti fronton is folytatni kell. Az ideológiai kulturfront centrális kérdése a szexuálpolitika, s ennek bagatellizálása a marxista mozgalom részéről — a szerző szerint — az ellenfront sikerének titka. Család, iskola, egyház a szexuális elfojtás szolgálatában állanak.

Reich írása elsősorban a szexuológus és pszichoanalitikus munkája. És egészen bizonyos, hogy éppen ezért ellenállásokat és elhárításokat

Kérjük t. előfizetőinket, hogy ne kölcsönözzék ki példányukat, hanem az érdeklődőkkel fizetessenek elő.

fog kiváltani azok köréből is, akik vele világnézeti közösségben vannak. Maga Reich is harcosan hadakozik jobbra és balra, s agresszivitása olykor affektív érdekeltséget árul el. Hogy munkája intellektuálisan áteszmélt és érületileg átélt, abban nem lehet kételkednünk, s magának a szexuálpolitikai mozgalomnak tudatosítását és kihangsúlyozását is szükségesnek és hasznosnak tartjuk.

(Nagyszöllős)

Neufeld Béla

A MAI NÉMETORSZÁGI KULTURHARC. A németországi egyházak frontján a harc egyre hevesebb. Alig öt hónap mult el azóta, amióta a nemzeti szocialista Müller vezetése alatt a német evangélikus egyházakat nagy nehezen egyesítették s máris az egész épület összedüléssel fenyeget. Egy dolog bizonyos: a német evangélikus egyházak körében kialakult ellenzék vezetői egyáltalán nem elvi ellenségei a német fasizmusnak. A 4000 ellenzéki lelkész között nagyon sok a nemzeti-szocialista. Az ellenzék egyik legkiválóbb szóvivője, Karl Barth bonni teológiai professzor mondta Hitlerről: „A kor politikai mozgalmában egy igazi Vezető nagystilű alakja áll, aki képességeivel tényleg alkalmasnak bizonyult a politikai hatalom meghódítására.” A német egyházak harca tehát korántsem akörül a kérdés körül forog, hogy a német fasizmus ellen-e vagy mellett. Barth és az ellenzéki lelkészek Müller gleichschaltolási módszerében az evangélikus egyházak tömegbefolyásoló tevékenységének súlyos veszélyeztetését látják. Ezek a lelkészek u. i. nem olyan rövidlátók mint Müller és Hossenfelder, akik korlátoltságukban a körük csoportosuló Német Keresztények (Deutsche Christen) tagjait a „Jézus Krisztus rohamcsapata” (SA Jesu-Christi) nevével látják el.

A Német Keresztények eredetileg az evangélikus egyházfőkre befűlről próbáltak nyomást gyakorolni, hogy azok engedelmeskedjenek a hitlerizmus új urainak. A Német Keresztények vezetői azonban nem elégedtek meg ennyivel. A Hitler-kormány külső sikereitől elkapatva az egész evangélikus egyház meghódítására törtek. Akciójukkal elérték, hogy a birodalmi püspök, akit az evangélikus egyházi hatóságok emeltek e méltóságra, lemondott s elérték azt is, hogy az egyházhatósági választások hitlerista recept szerint történtek, minek következtében a Német Keresztények az egyes tartományi egyházakban többséghez jutottak, úgy hogy végül diadalmasan iktatták be Hitler bizalmi emberét, Müllert a birodalmi püspöki székbe. „Jézus Krisztus rohamcsapatának” győzelme így befejezettnek látszott. Minden fontos helyet megbízható rohamparancsnokokkal töltöttek be. Közben azonban megtörtént az, amivel a Német Keresztények diadalmenetükben nem számoltak: az evangélikus egyház megvert régi vezérkara mozgósította a vallási tartalékokat, — hogy a háborus frazeológia mellett maradjunk.

Az a kérdés, hogy e vallási ellenzék mögött mennyiben húzódik meg valamelyik kapitalisztikus párt, pl. a német nemzetiek politikai ellenzéke? Kétségtelenül: a feloszlatott német-nemzeti front konzervatív vezetői s a protestáns egyházak ugyancsak konzervatív régi bürokráciája között nagyon szorosak a kapcsolatok. Hugenberg és a kelet-elbai káposzta bárók erős szimpátiával kísérik Hitler növekvő nehézségeit az egyházi harcok során. Mindazonáltal téves volna a német evangélikus egyházi háborúságot a német nemzeti párt vallásosan maszkírozott ellenzéki mozgalmának tekinteni.

Németország 40 millió protestánsára 18 ezer protestáns lelkész esik. Ha ennek a 18 ezernek ma egy negyedrésze a Német Kereszté-